

GENEALOGIA ÎNTRE ȘTIINȚĂ, MITOLOGIE ȘI MONOMANIE

Lucian Nastasă

Ca un paradox, abordările biografice par a fi mereu în vogă, fiecare generație intelectuală redescoperind genul, într-un ciclu fără oprire și, evident, cu motivații cât se poate de întemeiate. S-ar părea că biografia constituie una din puținele specii eternizate, cu impact direct asupra evoluției ideii și conștiinței de sine a individului și a colectivităților în ansamblu. Așadar, nimic uimitor în a constata o reabordare în forță a biografiei, atît în manieră clasică, dar mai ales din perspectivă sociologică, ca răspuns parcă la istoriile tot mai dezumanizate, structuralizate ori problematizate, în care reconstrucțiile "à la long durée" pun în umbră tocmai personajul cel mai important: omul.

Din această perspectivă și mereu aflată sub spectrul acuzațiilor de subiectivism, de impresionism, de cultivare a individualismului în dauna colectivului, de iluzionism, de mistificări a diverselor modele umane etc, biografia caută cu asiduitate a se îmbogăți metodologic și a cîștiga în credibilitate prin tehnici care să elimine suspiciunea ficțiunii și a mitologizărilor. Este vorba așadar de ample încercări de reabilitare epistemologică, dar care sînt încă departe de atenuarea dezechilibrului existent între lucrările de restituție propriu-zise (biografiile, așa cum se înțelege îndeobște) și aborările teoretice sau metodologice¹.

Fără a ne atinge de acestea din urmă, extrem de complexe și de o diversitate aproape fără control, ne vom limita doar la imperativul abandonării paradigmei clasice om-operă, în care s-au închis pînă acum numeroase demersuri biografice. Întocmite adeseori dintr-o perspectivă hagiografică, cu menirea evidentă de a ridica statui, de a crea modele, chiar stereotipuri, prin privilegierea operei în detrimentul vieții, multe din ele ocolesc efortul restitutiv al unui veritabil *curriculum vitae*, ceea ce presupune temeinice anchete arhivistice ori interviuri, prudență în recompunerea faptelor și un excesiv spirit critic. S-a lăsat astfel deoparte ceea ce putea fi durabil (de la genealogii minuțios întocmite pînă la

variabile socio-istorice de mare finețe), în profitul comentariilor și analizelor textuale, fără îndoială mult mai supuse efemerității. Aceste demersuri biografice nu au făcut altceva decât să revendice un pragmatism și să manifeste deschidere mai ales spre lumea ideilor (dealtfel, nimic reproșabil), însă adeseori răspunzând ritualurilor celebrării. Tot mai mult, comemorarea diverselor personaje s-a substituit colocviilor profesionale, devenind un spațiu al mitologizării. Așa s-a întâmplat cu numeroase personalități istorice românești, de la Burebista, trecând pe la voievozii evului mediu, pînă la asumarea deliberată a funcțiilor de descoperire, revalorificare ori reabilitare a diversilor contemporani. În fond, cu puține excepții, aceste tipuri de biografii au restituit mai puțin faptele, urmărind mai curînd un impact emoțional și dramatic, prin formă și imagini, prin crearea unui univers simbolic și unități estetice discutabile, reconstrucția cu fidelitate a realității fiind de multe ori o chestiune secundară.

Pe de altă parte, biografia a devenit însă tot mai "științifică", tinzînd spre specializare și fragmentare. Se merge tot mai mult spre deconstrucția ficțiunii ("povestea vieții"), sub toate formele și transformările corelative a părților de biografie, în obiecte de studiu separate. În acest context, genealogia vine să ocupe un loc important în economia biografiilor. Ea a renunțat demult la simpla justificare dinastică, devenind o necesitate politică și economică (pe lîngă preocupările ei obișnuite, de ierarhizare), prin "gestionarea" diverselor categorii sociale (ceea ce-i conferă un puternic ascendent în demografie) și structuri familiale, prin stabilirea și definirea diferitelor funcții sociale, a mecanismelor de selecție sau de excludere, a departajării variatelor pirghii de putere dintr-o societate, prin reconstituirea strategiilor carierei, a stilului de viață (de la sociabilitate pînă la mediul locativ) - acestea fiind doar cîteva din utilitățile genealogiei. Nu mai vorbim de ceea ce s-ar putea numi genealogii intelectuale, onomastice, toponimice, profesionale etc.

Deși la prima vedere ea ar părea printre puținele capitole neatînse de ambiguitate, prin actul pur tehnic de reconstrucție a unei evoluții simple și de un empirism logic fără tăgadă, genealogia poate constitui sursa multora din miturile individuale ori familiale, degenerînd uneori chiar în monomanie. Este foarte sensibilă în a-și pierde "direcția" (obiectivele) prin alunecarea (adeseori inconștientă) dinspre structuralismul metodologic (stabilit aprioric) spre cel dogmatic. Pe de altă parte, multe din reconstrucțiile genealogice, prin maniera în care sînt

concepute (introducerea unor mituri ale ascendenților iluștri, omiterea unor verigi ce-ar face mai puțină "cinste" familiei etc), prin premisa fundamental retrogradă (de factură medievală) de a urmări doar pe cei cu rang, prin discursul mitologizant ce însoțește actul de pură reconstrucție, tentativele - directe sau indirecte - de relaționare a comportamentelor diverșilor subiecți cu originile sau ascendența lor "nobilă", irită enorm (stîrnind adeseori ironii) fie pe cei ce sînt cu adevărat într-o asemenea postură "nobilă", fie pe cei ce consideră România ultimului secol și jumătate ca o societate în care principiul meritocratic aruncă în desuetudine "tradițiile" unui mediu mereu întîrziat, fără ierarhii și reguli bine stabilite, cu "notabilități" improvizate și avidă în a dobîndi atestatul și pentru posteritate. Așadar, tema hazardului și cea a meritului par a fi obiectele unui alt tip de tensiuni, cea dintîi lăsînd prea puțin spațiu celeilalte, mai ales în cazul analizelor sociologice.

Nu sînt puține cazurile în care descendenții unor familii cu origine mai mult sau mai puțin "aristocratică" caută să impună propria lor versiune și reprezentare istorică a familiei, fabricînd de pildă ascendențe pînă la împărații sau nobilimea bizantină. Sînt manifestări cu o lungă tradiție hagiografică și de autocelebrare, care deși impun frecvent atitudini ironice, reușesc a se sustrage analizelor competente, menținîndu-se pe mai departe în sfera iluziilor biografice. Acest lucru este sesizabil îndeosebi în cazul interviurilor realizate cu descendenți ai unor personalități sau ai unor familii pretins nobile (interviul fiind una din metodele reconstrucțiilor genealogice), dar și în multe din producțiile autobiografice (memorii și jurnale), în care autorii dau dovadă de a nu putea evita superficialitatea, anecdoticul, riscul dezvăluirii unei psihologii desuete - cu alte cuvinte, se arată incapabili de a surprinde semnificațiile istorice. Mai importante par a fi dispozitivele retorice, prin care se construiesc mituri de modele existențiale. Este cauza pentru care analiștii descoperă importante părți de istorie uitată (cenzurată), numeroase ambiguități (dovedibile adeseori ca falsuri), fapte ce păreau autobiografului minore sau dezagreabile - aspecte pe care fluxul memoriei le exclude din punct de vedere teoretic și practic.

Așadar, amatorismul și non-specializarea au fost încurajate nepermis de mult, punînd cercetarea științifică de astăzi în mari dificultăți. Aspectul a fost favorizat și de sărăcia documentară a evului mediu îndeosebi, numeroase fiind cazurile - mai ales în prima jumătate a sec.XIX - în care s-au plăsmuit genealogii fictive sau măcar parțial fictive.

Recent, studiul lui Mihai-Răzvan Ungureanu, *Genealogia ca expresie a definiției sociale a boierimii moldovenești în epoca regulamentară*², atrage atenția asupra unor atari tentative sau mecanisme ale falsificării, surprinse în fondurile arhivistice ale Secretariatului de Stat din Moldova, pentru deceniile trei și patru ale veacului trecut. Ca să nu mai insistăm acum asupra postfaței lui Ștefan S.Gorovei, de exemplu, la reeditarea *Arhondologiei Moldovei* a lui Constandin Sion³, sau asupra nenumăratelor lui “clipuri” critice ori studii propriu-zise din “Arhiva genealogică” sau de aiurea, în care sînt curmate falsuri și erori genealogice abil plătuite. Sînt preocupări care au făcut deja școala în peisajul istoriografic românesc, prin crearea unor modele de analiză ce se cuvin a fi adoptate și extinse fără întârziere.

Formulările de mai sus impun așadar un plus de exigență în reconstrucția acestui important segment al abordărilor biografice care, cu siguranță, vor începe să abunde în editorialistica noastră. Și pentru a evita sensibilități contemporane, vom exemplifica cîteva tendințe mai vechi de mistificare genealogică, pe temeiul biografiei unor personalități ale culturii românești, pornind și de la constatarea că în rîndurile acestora a existat în mod deosebit o atracție pentru reconstrucția propriului arbore genealogic, dovedind mereu un puternic simțămînt al legăturilor ancestrale. Acest atașament față de “moștenirea” genetică (în fond, față de hazard) nu este deloc nefiresc, avînd profunde motivații psihologice, asupra cărora nu insistăm⁴.

Cert este însă că aproape toți cărturarii, cu o bună imagine despre sine și despre actul de cultură pe care l-au produs, s-au simțit datori să prindă în propria arhivă și minime referințe genealogice. Mai mult chiar, persoane publice fiind și bucurîndu-se de un anume prestigiu social, au pus în circulație referințe genealogice, prin intermediul diverselor interviuri sau autobiografii conjuncturale. Așa s-a întîmplat ca multă vreme să fie luate de bune informații care astăzi se dovedesc a nu fi susținute documentar. Adeseori, chiar personajul în cauză se înșeală în propriul trecut - cu bună știință sau din necunoaștere -, adevărul aflat ulterior generînd profunde crize de conștiință, oferind contemporanilor și posterității motivațiile unor atitudini și trăsături comportamentale.

Am putea invoca aici cazul lui George Călinescu, care multă vreme a trăit cu convingerea că e fiul natural al funcționarului CFR Constantin Călinescu, exponent al micii burghezii, orășean, și nu de oriunde, ci din capitală. Ei bine, aflarea faptului că mama sa naturală nu e

alta decît menajera casei, Maria Vișa, fiică de țărani, fugită dintr-un obscur sat oltenesc împreună cu sora ei (ajunsă prostituată), cea pe care el o umilise atîta vreme cu obstinație, a produs o puternică traumă psihologică. În plus, mereu și mereu își va ascunde adevărata origine, cu ingeniozități de veritabil artizan. Cînd în 1937 își pregătea dosarul de concurs pentru postul de conferențiar la Iași, s-a dovedit a fi de o rară migală în "pregătirea" actului său de naștere: l-a îndoit tocmai pe rubrica unde era înregistrată profesia mamei (deși nu acolo era locul firesc de pliere) și l-a ars cu mult meșteșug în dreptul cuvîntului umilitor (profesia), ținînd apoi documentul ore întregi deasupra unui bec pentru a-l "învechi" cum se cuvine⁵. Iar tot acest efort în pofida resentimentelor dezvăluite lui Al.Rosetti, în același an, că "a fi conferențiar la Iași e un lucru de rușine, sub demnitatea mea", universitatea de aici fiind "o școală primară" pentru care nu merită "sacrificate instinctele mele metropolitane", oraș în care oamenii îi par "puțin demenți" etc, etc.⁶ Așa se face că preluînd elemente atît din ascendența reală, cît și din cea prin adopție, G.Călinescu a făcut mereu afirmații de genul: "Eu sînt grec, domnule" (plăcîndu-i să creadă asta, prin tatal natural Tache Căpitănescu; dealtfel e și titlul unei poezii a criticului literar). Cu toate că, într-un articol *Eu sînt ardelean*⁷, afirma în contextul istoric de atunci (toamna lui 1944) că "deși nu m-am născut în Ardeal și părinții nu-mi sînt din acele părți, eu sînt ardelean", meditănd asupra multor calități a oamenilor de dincolo de munți și cu regretul de a nu fi descendentul unui "strămoș înveșmîntat într-un cojoc de lînă". Și ca o culme a ironiei, însă, este foarte probabil ca prin familia mamei (cea repudiată) să fie... ardelean de origine. Dealtfel, ascendența transilvăneană a fost mai totdeauna dezideratul multor cărturari din Vechiul Regat, de la cei născuți în inima Moldovei (precum Alexandru Vlahuță) și pînă la cei ai căror origini se pierd în necunoscut, dar cu speranța și convingerea totodată a unei firave legături cu Ardealul.

Iar o atare atitudine față de propriile obîrșii nu e singulară. Din noianul de exemple mai putem reține, pentru o altă tipologie, dar și cu manifestări explicite a "obsesiei de necunoscut", cazul lui Camil Petrescu. Copil din flori, frămîntat de "drama nașterii lui" și care a păstrat mereu "o revoltă adîncă și bineștăpînită contra tatălui natural" (după cum afirma un congener de-al sau, Constant Ionescu⁸). Camil Petrescu s-a legat în permanență de speranța - dar și de iluzia - unor revelații genealogice convenabile. A navigat fie între ascendența celor ce l-au crescut (familia

inspectorului Episcopescu), fie a mamei sale - enigmatică, dar care putea "promite" ceva (Keller) -, pentru ca împăcarea cu situația de fapt să vină mai târziu, însă nu fără mândria expresă de a fi un "bucureștean autentic". Expresia o găsim într-un interviu din "Rampa"⁹ când în trei rînduri tipografice expediază o genealogie și frământările unei copilării pentru care - spunea el - i-ar fi trebuit "două volume". Excelentă stratagemă de a-și învălui obârșiile în mister și de a scăpa de întrebări nedorite și nici pînă acum pe deplin lămurite¹⁰.

Toate aceste manifestări și obsesii, traume ale inferiorității sociale, au existat în mod real, subiecții fiind convinși că prețul plătit de ei pentru ascensiunea și recunoașterea publică este mult mai mare decît al altora. Este și motivația pentru care cei aflați într-o asemenea postură investesc mult mai mult și cu mai mare tenacitate în reușita personală, îndeosebi în ce privește dobîndirea unui capital simbolic și afirmarea pe baza principiilor meritocratice. Doar în această manieră au putut fi compensate dezavantajele inițiale și create premisele accederii la diverse alte tipuri de capital. Însă într-o societate ca cea românească (din a doua jumătate a secolului trecut), în care aparatul birocratic tindea să se substituie aristocrației de sînge - cu toate consecințele de rigoare -, era insuficientă doar acțiunea principiului meritocratic pentru ascensiunea socială și ocuparea unor funcții publice de prestigiu. El a intrat mereu în concurență cu alte două sisteme: pe de o parte adeziunea politică și socială, pe de alta vechimea și "noblețea" familială. Acele personalități ale culturii noastre care au reușit să plaseze într-un fel sau altul capitalul lor simbolic în cadrul măcar al unuia din aceste două sisteme, și-a asigurat și din perspectivă genealogică-recunoașterea printre notabilități. În felul acesta Titu Maiorescu își permitea să afirme în Parlament că era fiu de profesor, iar ascendența mai îndepărtată era neaoș țărănească, fără să spună nimic despre ceea ce știa toată lumea: că prin cea dintîi căsătorie cu Clara Kremnitz își asigurase de timpuriu o poziție socială recunoscută și acceptată (eficiență mai ales prin cumnatul său), iar prin al doilea mariaj cu Ana Rosetti își consolidase alianțele cu aristocrația locală, alături de multe alte atuuri puse în joc de-a lungul vremii¹¹. Sau deliciul lui Barbu Ștefănescu-Delavrancea de a povesti în cercurile mondene ale Bucureștiului despre copilăria sa aventuroasă, ca fiu de căruțaș (care, uneori, făcea și mic negoț cu cereale), prin mahalalele capitalei. A dovedit însă mereu abilitate politică, începînd cu înregimentarea în Partidul Liberal (prin socrul său Al.Lupașcu), trecînd apoi la conservatori, cu alte

popasuri pe la “Drapeliști” și “Junimiști”. În schimb, fratele său Nicolae Ștefănescu evita orice discuție despre istoria familiei și manifesta ostentativ pretenții de mare noblețe (avocat fiind și, totodată, ginerele bogatului negustor bucureștean Iliescu), ceea ce irita enorm pe tatăl celor doi, care înainte de a face cărașie fusese țaran-țaran¹².

Oricât de bizare ni s-ar părea astăzi atari atitudini, provocate de complexul sau apanajul originii, ele sînt însă departe de a constitui în mod obligatoriu cazuri patologice, generatoare de mitologii familiale irevocabile și de nedemistificat, ori subiecte de ironii și pamflete. Vicisitudinile travestirii a două generații din aceeași familie Caragiale merită cu adevărat luare aminte, prin arsenalul genealogic și ideologic pus în joc. Sfidînd autenticele origini, pe care în mod cert le cunoștea, Ion Luca Caragiale și-a înregistrat adeseori elementul inițial de stare civilă prin expresia: “de naștere obscură”. Iar amicul său, C.Dobrogeanu-Gherea (un alt complexat, dar de data aceasta de sindromul “metecului”), a utilizat mereu această declarație, creînd din I.L.Caragiale un produs al mahalalelor provinciale, în ce-a mai tragică poveste proletară: “Caragiale a gustat întreaga amărăciune a acestei vieți. A suferit și de frig și de foame, a trăit zilele și nopțile prin cafenele, pentru că acasă nu era foc și lumină, a așteptat ceasuri întregi pe un prieten, doar îl va cinsti cu un capuținer, a ajuns să nu mănînce zile întregi, și să doarmă pe băncile Cișmigiului, pentru că nu avea unde să-și culce capul”¹³. Or, acest “complex plebeian” (preluat de o serie de biografii, precum Octav Minar sau Lucian Predescu și B. Jordan) era departe de o realitate genealogică lesne sintetizabilă: prin tată se trăgea dintr-un bucătar, dar nu oricare, ci bucătarul domnitorului Caragea, iar prin mamă aparținea puternicei familii de negustori și bancheri din Brașov, Mihail Alexovici - cu toții de origine grecească¹⁴. Și dacă s-ar extinde cercetările, pornindu-se de la procesul de moștenire și actele notariale din 1887 (Tribunalul din Ilfov)¹⁵ - care risipește și el iluzia sărăciei - s-ar putea stabili certe legături genealogice cu familia maghiară transilvană Tabay. Ca să nu mai amintim faptul că prin căsătoria cu Alexandrina, fiica arhitectului Gaetano Burelly, i se deschiseseră ușile celor mai mondene saloane.

Cu toate acestea, I.L.Caragiale a fost unul din rarele personaje care au disprețuit profund orice asociere cu arborele genealogic al familiei: “Ce-are a face familia mea, care nu e nobiliară, cu operele mele” - chestiona el în 1906 pe Horia Petra-Petrescu, care tocmai pregătea o teză de doctorat la Universitatea din Leipzig despre opera lui Caragiale; “d-ta

despre aceste opere vrei să faci un studiu critic [...] și nu despre umila mea familie vreunul heraldic”¹⁶. Sau, cu altă ocazie: “La noi însă? Vestigii feudale? artistocrație? tradiții bătrâne? Când? de unde? cum? Nu cumva arhondologia grecească ar fi tulpina unei aristocrații feudale românești? Nu cumva avocații ieșiți de ieri de alaltăieri, copii de obscure familii din popor, chemate la viața publică dintr-o completă nulitate politică de drept, prin mișcarea de la 1848, au luat în serios că sînt nobili de viță pentru că, avînd noroc la daravéri, le-a dat mîna să-și vopsească frumos o trăsură și să-i lipească la spate un blazon de operetă”¹⁷.

În contrast cu I.L.Caragiale, fiul său Matei își însușește reprezentări de la polul opus, tocmai cel repudiat de părinte. Umilit prin actul nașterii sale, ca produs al unei legături nelegitime dintre I.L.Caragiale și Maria Constantinescu, Matei își construiește din mitul nobiliar un univers paralel cu realitatea. Doar comportamentul său de *dandy*, proiectele și întocmirile heraldice, mania de a primi decorații și de a le etala cu emfază, corespondența trimisă diversilor prieteni s.a. - într-un cuvînt doar semnele exterioare îi confereau distincțiile ce-i alimentau orgoliul și-i creiau o prea bună imagine despre sine. Este un personaj complicat, care chinuie pe tatăl său și pe mai toată lumea, snob dar nu lipsit de calități și talent artistic, care nu se amestecă cu “vulgul” și poartă “toaleta princiară”, a cărui carte de căpătîi era Almanahul Gotha etc. Este, în alți termeni, personajul propriei sale opere, nu numai al *Crailor de Curtea-Veche* (una din scrierile cu cel mai îndelungat stagiul de elaborare), ci și al jurnalului și agendelor sale. Face orice pentru a nu-și curma iluzia, de la ținuta vestimentară ridicolă și incomodă, pînă la gesticulații și dialoguri bizare chiar pentru mediul la care aspira. În ajunul căsătoriei cu Maria Sion (veritabilă infuzie nobiliară) își declara pierdut actul de naștere, fabricînd un altul, în care apare numele real al tatălui (devenit între timp o personalitate publică), iar ca domiciliu al mamei orașul Viena (nu altul decît capitala Austriei); locul nașterii e ... Tușnad, pe atunci tot în granițele Imperiului austro-ungar. Evident, își găsește și martori care confirmă sub jurămint realitatea celor înscrise, actul devenind oficial prin legalizare. Sau, cînd află că o cunoștință se întoarce în țară prin Budapesta, roagă să i se cumpere un metru de “drapel unguresc” pentru a da mai multă autenticitate însemnelor nobiliare pe care le va arbora la Sionu (moșie dobîndită prin căsătorie, în jud. Ialomița). Inutil a mai extinde acum observațiile pe seama lui Matei I.Caragiale, personaj care a beneficiat încă de acum două decenii de un impresionant

volum de documente, prin grija lui Al.Oprea, dar care a rămas aproape neutilizat în multe din fațetele sale¹⁸.

Aceste ultime două exemple sînt tipologii *in extremis*, între ele situîndu-se o gamă cît se poate de diversificată de alte modele de reconstrucție genealogică. Fie că e vorba de un vădit dezinteres față de ascendenți, fie că probitatea e cea care conduce orice incursiune în trecutul familiei, fie că este un simplu act de uzurpare biologică sau socială - interesul pentru arborele genealogic (cu toate atributele socio-istorice ce i se pot atașa) devine indispensabil oricărui demers biografic. Nu întîmplător se încearcă deslușirea predecesorilor în zonele unei "nobilități" identitare cît se poate de diverse, de la aristocrația de sînge pînă la cea de decorații, de la cea de talent (artistic-literar) pînă la cea de funcții birocratice, de la titluri academice la cea a unui club sau chiar cafenele selecte, de la cea cu un cult vădit pentru obiecte și locuri ale memoriei (fotografii, bijuterii, case etc) pînă la cei ce revendică cu obstinație ca loc de origine familială o anume regiune a țării etc, etc.

Așadar, istoricul are de-a face cu un spațiu al "nobilității" și al "notabilității" cît se poate de larg și cu limite indecise, în care mitologiile familiale sînt adeseori prezente, generînd confuzie și erori istoriografice. În acest context, rostul genealogiei este de prim rang în cadrul noilor demersuri de reconsiderare a biografiei, devenind principalul instrument care poate reconstitui modelele diverselor spații socio-istorice, prin asocierea diferitelor reprezentări, prin proximitățile biografice stabilite, prin măsurarea distanțelor sociale, prin reflectarea unor sisteme perfect coerente în care se realizează și se transmit diversele tipuri de moșteniri.

¹ Cf. J.Romein, *Die Biographie. Einführung in ihre Geschichte und ihre Problematik*, Bern, A.Francke, 1948; E.Hoffman, *La biographie: vers un nouveau d'un genre décrié*, în *L'Homme face à son histoire*, Publication de l'Université, de Lausanne, Lausanne, Payot, 1983, p.77-93; *Problemes et méthodes de la biographie*. Actes du Colloque. Sorbonne 3-4 mai 1985, Paris, Sources, 1986; H.S.Becker, *Biographie et mosaïque scientifique*, în "Actes de la recherche en sciences sociales", no.62/63, 1986, juin, 105-110; J.Peneff, *La méthode biographique*, Paris, A.Colin, 1990; Idem, *Les grandes tendances de l'usage des biographies dans la sociologie française*, în "Politix. Travaux de science politique", no.27, 1994, p.25-31 ș.a.

² În "Arhiva genealogică", Iași, III, 1996, nr.3-4, p.107-135.

³ C.Sion, *Arhondologia Moldovei*, ed. Rodica Rotaru, București, Edit.Minerva, 1973, p.329-351.

⁴ Vezi Ch. Mauron, *Des métaphores obsédantes au mythe personnel. Introduction à la psychocritique*, Paris, J.Corti, 1962; D.Fernandez, *L'Arbre jusqu'aux racines. Psychanalyse et création*, Paris, Grasset, 1972; L.Dumont, *Essais sur l'individualisme. Une perspective anthropologique sur l'idéologie moderne*, Paris, Seuil, 1983; M.Certeau, *Histoire et psychanalyse. entre science et fiction*, Paris, Gallimard, 1987 ș.ă.

⁵ Cf. I. Bălu, *Viața lui G. Călinescu*, București, Edit. Cartea Românească, 1981, p.17-18.

⁶ *Corespondența lui G. Călinescu cu Al.Rosetti (1935-1951)*, ed. Al.Rosetti, București, Edit.Eminescu, 1977, p.59-61.

⁷ "Tribuna poporului", I, 1944, nr.31 (15 oct.), p.1,3.

⁸ C.Ionescu, *Camil Petrescu. Amintiri și comentarii*, București, E.P.L., 1968, p.33.

⁹ J.Berariu, *Cu Camil Petrescu despre el și despre alții*, în "Rampa", XVI, 1931, 4119 C (12 oct.).

¹⁰ Mihail Ilovici, *Tinerețea lui Camil Petrescu*, București, Edit.Minerva, 1971, p.5-16.

¹¹ Vezi Z.Ornea, *Viața lui Titu Maiorescu*, I-II, București, Edit.Cartea Românească, 1986, 1987.

¹² Emilia Șt. Milicescu, *Pe urmele lui Delavrancea*, București, Edit.Sport-Turism, 1986, p.13-25.

¹³ C.Dobrogeanu-Gherea, *Artiști proletari culți*, în *Studii critice*, III, ediție I.Gherea (ed.III), București, Viața Românească, [1924], p.111.

¹⁴ Vezi Ș. Cioculescu, *Viața lui I.L.Caragiale*, București, Edit.Eminescu, 1977, p.11-23; Marin Bucur, *O biografie a lui I.L. Caragiale*, București, Edit.Cartea Românească, 1989, p.5-34.

¹⁵ Cf. M.Antonescu, Al.Djuvara, C.Lecca, *Succesiunea Momolo-Cardini*, [Bucuresti], 1904.

¹⁶ I.L.Caragiale, *Opere*, VII, ediție Ș.Cioculescu, București, Fundația pentru literatură și artă "Regele Carol II", 1942, p.217.

¹⁷ *Ibidem*, V; ediție Ș. Cioculescu, București, Cultura Națională, 1938, p.401 .

¹⁸ Al. Oprea, *Mateiu I. Caragiale - un personaj. Dosar al existenței*, București, Muzeul Literaturii Române, 1979. Vezi și Al. George, *Mateiu I. Caragiale*, București, Ed. Minerva, 1981.